

Problemy finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w świetle wymagań Strategii Lizbońskiej

Streszczenie

Dążenie przez kadry zarządzające przedsiębiorstw do zwiększenia poziomu innowacyjności jako czynnika odpowiedzialnego nie tylko za efektywność prowadzonej działalności operacyjnej, ale również perspektywy rozwoju danego podmiotu gospodarczego wobec wzrostu wymagań ze strony poszczególnych grup interesariuszy jest uwarunkowane szerokim zbiorem czynników. Do elementów o strategicznym znaczeniu należy niewątpliwie zaliczyć możliwości finansowania działalności innowacyjnej. Działania te są szczególnie ważne w aspekcie procesów zachodzących na scenie międzynarodowej oraz wymagań nakładanych na gospodarki poszczególnych państw członkowskich przez programy oraz akty unijne, z których do kluczowych należy zaliczyć Strategię Lizbońską.

W niniejszym artykule podjęto problematykę finansowania działalności innowacyjnej. Ze względu na jej szeroki zakres, uwagę skoncentrowano na problemach małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w dostępie do kapitału. Podniesiono również problem pomocy publicznej i jej znaczenia w procesach finansowania przedsięwzięć innowacyjnych. Artykuł zakończono próbą odpowiedzi na pytanie o zależność pomiędzy dostępem do źródeł finansowania a zmianami poziomu innowacyjności.

Wstęp

Specyfika zmian zachodzących obecnie w przedsiębiorstwach jest pochodną nie tylko przemian w strukturach tych podmiotów, ale również turbulencji zachodzących w ich otoczeniu gospodarczym i politycznym. Oddziaływanie to powoduje w wielu przypadkach transformację w zakresie priorytetów prowadzonej działalności. Jednym z najważniejszych jest dążenie do systematycznego zwiększenia poziomu innowacyjności jako czynnika odpowiedzialnego nie tylko za efektywność prowadzonej działalności operacyjnej, ale również perspektywy rozwoju danego podmiotu gospodarczego wobec wzrostu wymagań ze strony poszczególnych grup interesariuszy.

Problem czynników determinujących zmiany poziomu innowacyjności jest podnoszony przez wielu autorów, którzy wielokrotnie, pomimo braku pełnej zgodności co do precyzyjnej definicji pojęcia innowacje, w sposób jednoznaczny określają cele ich

stosowania ¹. Znaczenie oraz wieloaspektowość percepcji tego pojęcia znalazły swoje odzwierciedlenie również w długoterminowych programach unijnych ukierunkowanych na zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw i gospodarek, do których należy zaliczyć Strategię Lizbońską.

Podjmując problematykę innowacyjności i jej zmian w świetle wymogów nakładanych przez Strategię Lizbońską należy niewątpliwie wskazać na możliwości w zakresie finansowania działalności innowacyjnej jako kluczowego czynnika warunkującego nie tylko możliwości wdrożeniowe, ale również skalę i potencjalne efekty podejmowanych przedsięwzięć. W niniejszym artykule podjęto problematykę źródeł finansowania jako czynnika warunkującego możliwość prowadzenia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Przeanalizowano wybrane formy finansowania, zwracając szczególną uwagę na pomoc publiczną i jej znaczenie jako potencjalnej stymulanty innowacyjności. Zwrócono również uwagę na problem dostępu do źródeł finansowania przez podmioty sektora MSP. W ostatniej części artykułu podjęto próbę ukazania zależności pomiędzy dostępem do środków finansowych a zmianami poziomu innowacyjności.

Analizując założenia oraz główne cele postawione przed Strategią Lizbońską w postaci: zwiększenia zatrudnienia i eliminacji wykluczenia społecznego, budowania społeczeństwa informacyjnego, stymulowania przedsiębiorczości i procesów liberalizacji w wybranych sektorach, a także promowania rozwoju zrównoważonego, warto zwrócić uwagę, iż większość z nich jest w sposób pośredni związana z problematyką dostępu do źródeł finansowania [Por. Grabbe, 2004]. Mając na uwadze główne zadanie, jakie stawia Strategia Lizbońska przed gospodarką krajów UE – uczynienie jej najbardziej konkurencyjną na świecie, kluczowym wyzwaniem staje się właśnie kwestia innowacyjności gospodarki wraz z zapewnieniem odpowiednich źródeł finansowania. Problem ten dotyczy w równie istotnym stopniu procesów tworzenia społeczeństwa informacyjnego, a także stymulowania wzrostu przedsiębiorczości, w szczególności w sektorze MSP stanowiących jedną z sił napędowych wielu unijnych gospodarek.

¹ Innowacje są postrzegane nie tylko jako narzędzie kreowania i utrzymywania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa i całej gospodarki, ale również podstawowy warunek funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw na globalnym rynku [Baruk 2005, s. 11].

1. Zwiększenie konkurencyjności gospodarki UE jako cel nadrzędny Strategii Lizbońskiej

Powiększający się pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku dystans pomiędzy gospodarką USA a gospodarką krajów będących członkami Unii Europejskiej był impulsem do wprowadzenia działań mających na celu nie tylko odrobienie dotychczasowych zaległości, ale przede wszystkim prześcignięcie gospodarki USA w ciągu jednej dekady. Miało się to dokonać za pomocą wspólnej strategii krajów członkowskich UE zwanej Strategią Lizbońską. Biorąc pod uwagę zarówno dystans dzielący obie gospodarki w momencie wprowadzenia Strategii, jak i fakt rozszerzenia UE o kraje o zdecydowanie gorszej sytuacji wyjściowej wyznaczone zadanie okazało się zbyt ambitne, czego efektem było zwiększenie dystansu dzielącego gospodarki poszczególnych krajów członkowskich od gospodarki USA.

Tabela 1. PKB w przeliczeniu na osobę oraz wydajność pracy w przeliczeniu na zatrudnionego w UE w relacji do USA w latach 2000-2004 (USA=100%)

Lata	2000	2001	2002	2003	2004
PKB na osobę, %					
UE – 25	63,8	65,3	65,7	65,3	64,8
UE – 15	70,1	71,6	71,8	71,2	70,5
Wydajność pracy jako PKB na zatrudnionego, %					
UE – 25	78,0	78,1	77,0	76,6	75,8
UE – 15	84,5	84,4	82,9	82,2	81,3

Źródło: [Eurostat 2004 podaje za Radło, 2005, s.22].

Jak wynika z danych tabeli 1, wydajność pracy liczona jako PKB przypadający na jednego zatrudnionego w UE była na początku realizacji Strategii Lizbońskiej o ponad 15% niższa w porównaniu z USA. W trakcie realizacji Strategii dystans dzielący obie gospodarki w zakresie tak zdefiniowanego wskaźnika wydajności ulegał dalszemu powiększeniu – w 2004 roku było to już niemal 19%. Biorąc pod uwagę już nie 15 państw wchodzących w skład UE na początku realizacji Strategii Lizbońskiej, ale wszystkie kraje członkowskie już po jej powiększeniu, dystans dzielący oba podmioty okazał się jeszcze większy – na koniec 2004 roku w zakresie wydajności była to różnica niemal 25% i, podobnie jak w przypadku krajów 15-ki, w miarę upływu czasu ulegał zwiększeniu [Tamże].

Biorąc pod uwagę znaczną różnicę pomiędzy rozpatrywanymi podmiotami (USA i UE) w przypadku PKB przypadającego na osobę oraz PKB liczonym w odniesieniu na zatrudnionego ewidentną przyczyną mniejszej zamożności społeczeństwa UE wydaje się niewłaściwe wykorzystanie posiadanych zasobów ludzkich w krajach. M. J. Radło jako główne przyczyny nieefektywnego wykorzystania zasobów ludzkich w krajach UE podaje: niższy średni czas pracy przypadający na jednego zatrudnionego oraz wysoką stopę

bezrobocia w tych krajach [Radło 2004, s.23]. Wydaje się, iż jednym z głównych narzędzi, za pomocą których podniesiona może zostać konkurencyjność gospodarki krajów UE jest pobudzenie działalności innowacyjnej oraz działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwach działających w UE, który to proces powinien jednak przebiegać równoległe ze zmniejszaniem stopnia regulacji rynków produktów i pracy. Na podstawie przeprowadzonych badań krajowych i zagranicznych cytowany autor uważa wysoki stopień regulacji rynków produktów i rynku pracy w UE za jedną z przyczyn nieefektywnej gospodarki zasobami ludzkimi [Tamże].

2. Pomoc publiczna a możliwości finansowania działalności innowacyjnej

Zagadnienie dostępu do środków finansowych w wysokości wystarczającej do sfinansowania planowanych przedsięwzięć, w tym również innowacyjnych jest szczególnie istotne w przypadku przedsiębiorstw sektora MSP, których „potencjał rozwojowy” jest wielokrotnie niewystarczający do ubiegania się o środki przyznawane na zasadach komercyjnych (regularne kredyty bankowe). Powoduje to konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na zapewnienie dla tych podmiotów innych źródeł finansowania, przykładowo w postaci szeroko dostępnej pomocy publicznej. Problem ten podnosi K. Poznańska wskazując na dysproporcję pomiędzy wzrostem liczby MSP a ich niekorzystną sytuacją finansową oraz niskim poziomem innowacyjności [Poznańska 2004, s. 38]. Autorka jako kluczową determinantę zdolności do konkurowania przez polskie MSP postrzega zwiększenie wielkości pomocy publicznej udzielanej dla tych podmiotów [Tamże, s. 45].

Odmianą tezę przedstawia L. Balcerowicz, wskazując na ograniczenie wielkości pomocy publicznej jako jeden z kluczowych czynników wywierających pozytywny wpływ na warunki gospodarowania [Balcerowicz 2005, s. 2].

Analizując zaprezentowane poglądy stanowiące odmienne podejście do problemu pomocy publicznej warto zwrócić uwagę na kilka aspektów. Pierwszym z nich wydaje się być konieczność rozróżnienia pomiędzy udzielaniem pomocy publicznej dla przedsiębiorców w ogóle, drugim zaś ukierunkowanie pomocy publicznej na zwiększenie innowacyjności. Zależność ta wydaje się znajdować swoje odzwierciedlenie w działaniach podejmowanych przez instytucje unijne, czego przejawem jest po pierwsze proces dążenia do ograniczenia wielkości udzielanej pomocy, po drugie zaś dążenie do zmiany struktury pomocy publicznej z pomocy sektorowej na pomoc horyzontalną ukierunkowaną na założone cele [Por. Tamże, s. 12, 14]. Rozstrzygając kwestię zasadności udzielania pomocy publicznej na cele związane ze wzrostem innowacyjności warto zauważyć, iż pomoc publiczna może przejściowo

wspomagać przedsiębiorstwa w dążeniu do zwiększenia swojej innowacyjności. Należy jednak podkreślić, iż w takiej sytuacji winna mieć ona charakter tymczasowy, stanowiąc jedynie wsparcie w zakresie finansowania na etapie najtrudniejszym dla przedsiębiorców.

Analiza wielkości oraz struktury środków przyznawanych w ramach pomocy publicznej podmiotom sektora MSP w poszczególnych krajach Unii Europejskiej wskazuje na znaczące dysproporcje pomiędzy: poszczególnymi krajami członkowskimi byłej 15-ki oraz krajami- wcześniejszymi członkami UE a państwami przyjętymi w roku 2004 [Tamże, s. 45]. Dla porównania, różnice pomiędzy wielkością tej pomocy w poszczególnych krajach byłej 15-ki w latach 1998-2000 przekraczały 100%.

Należy również zauważyć, iż w krajach unijnych od roku 2000 obserwowany jest nieznaczny spadek wielkości środków przyznawanych w ramach pomocy publicznej. Przykładowo, w okresie 1996-1998 średnia wartość pomocy publicznej wynosiła 266 EUR na 1 mieszkańca, by w latach 1998-2000 obniżyć się do poziomu 230 EUR [State Aid, 2002 podają za Poznańska 2004, s. 41].

Badanie kształtowania się wielkości pomocy publicznej w poszczególnych państwach członkowskich wskazuje: po pierwsze na nieznaczne, ale systematyczne obniżanie się wielkości udzielanej pomocy, po drugie zaś na wyraźnie zapoczątkowany proces reorientacji środków (pomoc ukierunkowana horyzontalnie) ². Dla porównania, wartość pomocy publicznej (bez uwzględnienia sektorów: rolnictwa, rybołówstwa i transportu) wyniosła w roku 2005, 45 mld EUR, podczas gdy w latach 2001-2003 wyniosła ona 52 mld EUR, zaś w okresie 2003-2005, 47 mld EUR [State Aid Scoreboard Report- Autumn 2006 Update, s. 3]. Kształtowanie się wielkości pomocy publicznej w poszczególnych krajach członkowskich zobrazowano w tabeli 2.

Tabela 2. Kształtowanie się pomocy publicznej (pp) a finansowanie prac B+R w wybranych krajach UE w okresie 2003-2005

Państwo	Wartość pp, % PKB (bez sektora kolejowego), 2005	Wartość pp, % PKB (bez rolnictwa, rybołówstwa, transportu), 2005	Wydatki brutto na B+R, % PKB, 2004	Relacja pp na B+R do PKB w %, 2005	Średni roczny udział pp na B+R w pp ogółem, 2003-2005
Kraje dawnej 15-ki:					
Dania	0,64	0,52	2,48	0,02	3,06
Niemcy	0,90	0,68	2,49	0,07	10,00
Irlandia	0,63	0,26	1,20	0,03	11,72
Finlandia	1,75	0,38	3,51	0,09	26,98

² Dla porównania, w roku 2005 w ponad połowie krajów członkowskich, wartość pomocy publicznej skierowanej na cele horyzontalne przekraczała 90% [State Aid Scoreboard Report- Autumn 2006 Update, s. 18].

Szwecja	1,08	0,91	3,70	0,03	3,89
Wlk. Brytania	0,26	0,20	1,79	0,03	18,09
Nowe kraje członkowskie:					
Czechy	0,54	0,39	1,27	0,10	6,61
Estonia	0,46	0,13	0,91	0,03	22,41
Litwa	0,58	0,12	0,76	0,01	3,08
Łotwa	0,84	0,23	0,42	0,00	0,00
Węgry	1,83	1,08	0,89	0,05	2,52
Słowacja	0,66	0,64	0,53	0,01	0,94
Polska	0,82	0,37	0,56	0,02	0,98

Źródło: [State Aid Scoreboard Report- Autumn 2006 Update, s. 8, 23].

Analiza danych przedstawionych w tabeli 2 wskazuje nie tylko na malejący trend dotyczący wielkości udzielanej pomocy publicznej, ale również na istotne dysproporcje w tym zakresie pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi. Wyjątkiem są kraje skandynawskie, w których wartość ta ukształtowała się na poziomie przekraczającym 1% (bez sektora kolejowego). Podobnie, uwagę zwracają relatywnie niskie wartości pp (jako % PKB) większości krajów, które przystąpiły do UE w roku 2004.

Kolejnym aspektem, na który warto zwrócić uwagę jest kształtowanie się poziomu nakładów na prace B+R, a także wartości pp ukierunkowanej na finansowanie tych działań. W badanym okresie większości krajów członkowskich nie udało się wypełnić wymogu Strategii Lizbońskiej, zgodnie z którym minimalny udział nakładów na B+R winien kształtować się na poziomie 3% PKB (do roku 2010). Jedynymi krajami, które spełniły wyżej wymieniony wymóg były Finlandia i Szwecja, które to państwa cechowały się również najwyższym udziałem pomocy publicznej ukierunkowanej na B+R w wartości całkowitej pomocy. Pozostałymi państwami, w których udział pomocy publicznej na B+R ukształtował się w roku 2005 powyżej średniej unijnej (na poziomie 0,05%) były: Czechy, Słowenia, Francja oraz Niemcy [State Aid Scoreboard Report- Autumn 2006 Update, s. 23].

Problematyka pomocy publicznej i jej roli w stymulowaniu procesów innowacji na poziomie poszczególnych krajów jest w istotny sposób związana nie tylko z jej dostępną wielkością. Wydaje się, bowiem, iż czynnikiem o równie istotnym znaczeniu jest struktura pomocy publicznej determinująca cele, na które zostanie ona udzielona. Warto przy tym zauważyć, iż obniżenie poziomu przyznawanej pomocy nie musi jednoznacznie przekładać się na zmniejszenie poziomu innowacyjności danej gospodarki, co związane jest przede wszystkim z możliwościami pozyskania środków na finansowania przedsięwzięć innowacyjnych z alternatywnych źródeł.

3.Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw sektora MSP a aktywność innowacyjna

Podnosząc problematykę finansowania innowacji warto zwrócić uwagę, na tezę stawianą przez K. Poznańską według której, czynnikiem, który w istotny sposób przyczynia się do rozwoju ekonomicznego jest dostęp do funduszy strukturalnych [Poznańska 2004, s. 43]. Przedstawiona teza wydaje się mieć kluczowe znaczenie przede wszystkim dla podmiotów sektora małych i średnich przedsiębiorstw, dla których pozabankowe źródła finansowania stanowią wielokrotnie podstawową, jeżeli nie jedyną możliwość sfinansowania planowanych zamierzeń badawczych i rozwojowych. W planowanych na okres programowania 2007-2013 środkach do wykorzystania w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności zakłada się podział, który przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Planowana alokacja środków w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na lata 2007-2013

Cel:	Zakładana wartość, mld EUR
Konwergencja	240
Konkurencyjność i Zatrudnienie w Regionach	57,9
Europejska Współpraca Terytorialna	13,2

Źródło: [Jankowska 2005, s. 13].

W planowanym na kolejny okres programowania podziale zobowiązań, 17,22% z puli środków ma zostać przeznaczony na cele programu mającego na celu: wzmocnienie zdolności w zakresie B+R na szczeblu regionalnym, transferu technologii, a także promowanie finansowania przedsiębiorczości i innowacji [Jankowska 2005, s. 64]. Działania te stwarzają szansę dla małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie ułatwienia dostępu do środków umożliwiających sfinansowanie nowych rozwiązań w zakresie oferowanych produktów czy wdrażanych procesów.

Możliwości w zakresie finansowania działalności przedsiębiorstw sektora MSP, w tym podejmowanych przez te podmioty przedsięwzięć inwestycyjnych pozostają niewątpliwie jednym z kluczowych wyznaczników nie tylko ich zdolności do przetwarzania na coraz bardziej wymagającym rynku, ale również rozwoju w perspektywie długoterminowej. Z badań przeprowadzonych przez Bank Światowy wynika, iż to właśnie ograniczenia finansowe są elementem uniemożliwiającym osiągnięcie przez małe i średnie przedsiębiorstwa ich potencjału rozwojowego [Word Bank-1, 2006, s. 1]. Równocześnie jednak warto zwrócić uwagę na tezę podkreślającą konieczność skupienia się na wzmacnianiu biznesowego otoczenia przedsiębiorstw zamiast koncentrowania się na subsydiowaniu działalności MSP [Tamże, s. 1]. Przedstawiona teza, kwestionując priorytetowość finansowania MSP na rzecz działań wzmacniających szeroko rozumiane biznesowe otoczenie przedsiębiorstw, może

wydawać się kontrowersyjna. Wydaje się jednak, iż takie postrzeganie problemu zwiększania potencjału rozwojowego małych i średnich przedsiębiorstw nie musi oznaczać całkowitej rezygnacji z dofinansowywania działalności tych podmiotów. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, iż równoległe prowadzenie obu działań może przynieść dla przedsiębiorstw większe korzyści niż wybiórcze korzystanie tylko z jednego rozwiązania.

Analiza poszczególnych obszarów działalności i rozwoju sektora MSP w Polsce oraz możliwości realizowania przedsięwzięć innowacyjnych przez te podmioty zwraca uwagę na fakt, iż zdolność innowacyjna przedsiębiorstw MSP jest w znaczącym stopniu uwarunkowana, oprócz czynników o charakterze finansowym, oddziaływaniem determinant o charakterze makroekonomicznym³. Do kluczowych należy zaliczyć uwarunkowania prawne, przykładowo w postaci stopnia złożoności i przyjazności przepisów i procedur w zakresie założenia, a następnie prowadzenia działalności gospodarczej, a także związane z tym wsparcie instytucjonalne. W tabeli 4 przedstawiono wybrane elementy charakteryzujące rozpoczęcie prowadzenia biznesu w Polsce w porównaniu z innymi krajami.

Tabela 4. Warunki rozpoczęcia prowadzenia biznesu w Polsce na tle wybranych państw

Państwo/ Badany element	Liczba procedur	Czas potrzebny do założenia firmy, dni	Koszt, % dochodu/ capita	Kapitał minimalny, % dochodu/ capita
Kraje członkowskie UE (dawna 15-ka):				
Dania	3	5	0	44,6
Finlandia	3	14	1,1	27,1
Niemcy	9	24	5,1	46,2
Norwegia	4	13	2,5	25,1
Szwecja	3	16	0,7	33,7
Nowe kraje członkowskie UE:				
Czechy	10	24	8,9	36,8
Estonia	6	35	5,1	34,3
Litwa	7	26	2,8	48,8
Łotwa	5	16	3,5	26,1
Polska	10	31	21,4	204,4
Słowacja	9	25	4,8	39,1
Węgry	6	38	20,9	74,2
Porównanie światowe:				
USA	5	5	0,7	0
Japonia	8	23	7,5	0

Zródło: [World Bank-2, 2006].

Warunki towarzyszące rozpoczęciu prowadzenia firmy w Polsce w porównaniu z innymi państwami zarówno członkowskimi, jak i nie będącymi członkami UE należy ocenić jako niekorzystne. Jest to związane przede wszystkim z utrudnieniami formalnymi

³ Wydaje się, iż wpływ wskazanych czynników na przedsiębiorstwa duże jest odpowiednio słabszy, co związane jest w wysokim stopniu z będącymi w dyspozycji tych podmiotów zasobami kapitałowymi.

przekładającymi się na czas potrzebny do założenia firmy oraz związaną z tym liczbę procedur. Dla porównania, w przypadku Bułgarii czas potrzebny do założenia firmy wynosił 32 dni (31 dni dla Polski), zaś liczba niezbędnych procedur 9 (Polska- 10) [World Bank-2, 2006]. Dla Ukrainy wartości te ukształtowały się odpowiednio na poziomie: 33 dni i 10 procedur [Tamże]. Podobnie, w globalnym rankingu badanych krajów, w roku 2005 Polska została ułokowana na pozycji 99 w kategorii „rozpoczynania biznesu”, by w roku 2006 zając miejsce 114 [World Bank-3].

Tak jak zostało to zasygnalizowane we wcześniejszej części referatu, działalność innowacyjna przedsiębiorstw jest determinowana oddziaływaniem różnorodnych determinant o odmiennym charakterze. Oprócz czynników finansowych posiadających kluczowe znaczenie w przypadku podmiotów gospodarczych nie dysponujących wystarczającymi środkami do rozpoczęcia wdrażania innowacji, istotną rolę odgrywają determinanty prawne. Oddziaływanie tego typu czynników jest do pewnego stopnia odzwierciedleniem prowadzonej w danym kraju polityki innowacji oraz związanym z tym wsparciem instytucjonalnym.

Analiza polityki innowacyjnej w Polsce wskazuje na sukcesywne uchwalanie aktów prawnych ukierunkowanych na stymulowanie wzrostu innowacyjności tak pojedynczych przedsiębiorstw, jak i sektorów gospodarki. Do dokumentów o priorytetowym znaczeniu należy zaliczyć obowiązującą od dnia 20-10-2005 roku *Ustawę o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej* [Ustawa o niektórych formach..., 2005]⁴.

Pozytywna ocena ww. ustawy jako jednego z pierwszych rozwiązań prawnych wspierających rozwój innowacyjności przedsiębiorstw jest związana między innymi z podjętą przez autorów próbą zapewnienia jej kompleksowego charakteru. Jest to związane z oferowanym przez ustawę zbiorem narzędzi do potencjalnego wykorzystania w postaci możliwości: ubiegania się o kredyt technologiczny oraz podjęcia starań o uzyskanie statusu centrum badawczo –rozwojowego (B+R) wraz z opcją dokonywania odpisów na fundusz innowacyjności. Analizując zapisy cytowanej ustawy, należy jednak wskazać na fakt, iż część

⁴ Analizując zapisy cytowanej ustawy warto zwrócić uwagę na sposób, w jaki definiowana jest działalność innowacyjna. Zgodnie z zapisami ustawy, przez działalność innowacyjną rozumie się działalność związaną z przygotowaniem i uruchomieniem wytwarzania nowych lub udoskonalonych materiałów, wyrobów, urządzeń, usług, procesów lub metod przeznaczonych do wprowadzenia na rynek albo do innego wykorzystania w praktyce [Ustawa o niektórych formach, 2005, s. 2].

Przedstawiony sposób definiowania ogranicza działalność innowacyjną do wdrażania innowacji produktowych oraz innowacji procesowych w obrębie procesów wytwarzania, pomijając aspekty związane z innowacjami dotyczącymi innych procesów oraz obszarów funkcjonowania przedsiębiorstwa. [Por. Sadkowska-Bień, 2006, s. 209-211]. Z drugiej jednak strony należy podkreślić, iż patrząc poprzez pryzmat oferowanych przedsiębiorcom przez zapisy ustawy rozwiązań i narzędzi tak ścisłe określenie działalności innowacyjnej może okazać się pomocne w identyfikowaniu wdrażanych innowacji.

oferowanych przez nią rozwiązań z założenia wyklucza podmioty małe i średnie ⁵. Spośród dostępnych opcji rozwiązaniem, które może znaleźć relatywnie szerokie zastosowanie jest możliwość korzystania przez przedsiębiorców z kredytu technologicznego ukierunkowanego na sfinansowanie inwestycji technologicznej w postaci: zakupu innowacyjnych technologii lub też wdrożenia technologii wytworzonej przez przedsiębiorcę we własnym zakresie, a następnie uruchomienia przy jej wykorzystaniu produkcji wyrobów nowych lub zmodernizowanych. Za dodatkowy czynnik stanowiący o potencjalnej atrakcyjności omawianego narzędzia dla małych i średnich przedsiębiorców są warunki kredytowania w postaci dostępnej karencji spłaty, a także poziomu oprocentowania ⁶.

Z danych Ministerstwa Gospodarki wynika, iż na podstawie wniosków złożonych w IV kwartale 2005 roku (do 20 października) Bank Gospodarstwa Krajowego zakwalifikował 19 wniosków na łączną kwotę 53,3 mln zł ⁷ [Ministerstwo Gospodarki, 2006]. Wartość kredytów udzielonych w I kwartale roku 2006 przekroczyła jedynie 3 mln zł ⁸ [Tamże].

Kształtowanie skutecznej i przyjaznej dla przedsiębiorców polityki innowacji jest niewątpliwie procesem długotrwałym przynoszącym wymierne efekty w postaci trwałego wzrostu poziomu innowacyjności w perspektywie kilku, a nawet kilkunastu lat. Proces ten wymaga wsparcia instytucjonalnego między innymi poprzez oferowanie prywatnym sektorom rozwiązań przekładających się na bezpośrednie korzyści zachęcające przedsiębiorców do inwestowania w działalność innowacyjną ⁹.

4. Dostęp do źródeł finansowania a zmiany poziomu innowacyjności

Tak jak zostało to zasygnalizowane w pierwszej części artykułu, konieczność podejmowania przez kadry zarządzające przedsiębiorstw nieustannych wręcz działań celem zwiększenia poziomu innowacyjności rodzi pytanie o zbiór najważniejszych czynników determinujących możliwości wzrostu w tym zakresie. Jako przykład można wskazać pracę J. Pawłowskiego „Diagnoza potencjału innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw”, w której autor definiuje następujący zbiór głównych czynników:

1. zdolność inwencji, kreowania i podejmowania innowacji,
2. umiejętność chłonności innowacji,
3. zdolności strukturalne wzmocnienia pozycji konkurencyjnej,

⁵ Por. przykładowo z zapisami dotyczącymi tworzenia centrów B+R.

⁶ WIBOR 3M + marża banku.

⁷ W okresie tym złożono łącznie 26 wniosków o łącznej wartości 66,5 mln zł. [Tamże].

⁸ Tak niska wartość jest przypisywana głównie krótkiemu okresowi przyjmowania wniosków w roku 2005 oraz niewystarczającemu przygotowaniu wnioskodawców.

⁹ Z jedną z pierwszych prób w tym zakresie należy uznać wprowadzenie kredytu technologicznego.

4. kompetencje rozwoju innowacyjności produktowej,
5. zdolności innowacyjne potencjału techniczno-technologicznego,
6. umiejętność wzmocnienia konkurencyjności kosztowej,
7. zdolność finansowania działań innowacyjnych i działań wspierających konkurencyjność rynkową [Pawłowski 2005, s. 28-29].

Spośród wymienionych czynników zdolność do finansowania podejmowanych inicjatyw innowacyjnych wydaje się być jedną z najważniejszych determinant wyznaczających wzrost innowacyjności. Warto również zauważyć, iż połączenie zdolności do finansowania z innymi elementami w postaci przykładowo zdolności do kreowania i wdrażania innowacji może tworzyć efekt synergiczny skutkujący zwiększoną dynamiką wzrostu¹⁰. Podobnie, uwagę zwraca fakt wymienienia przez autora klasyfikacji czynnika w postaci „kompetencji rozwoju innowacyjności produktowej” jako kluczowego czynnika zmian w tym zakresie [Por. Sadkowska-Bień 2005, s. 178-184]. Warto zauważyć, iż innowacje produktowe są jednym z wielu możliwych do wdrożenia typów innowacji- tym samym tworzone kompetencje mogłyby dotyczyć w takim samym stopniu innowacji procesowych, jak i innowacji organizacyjnych.

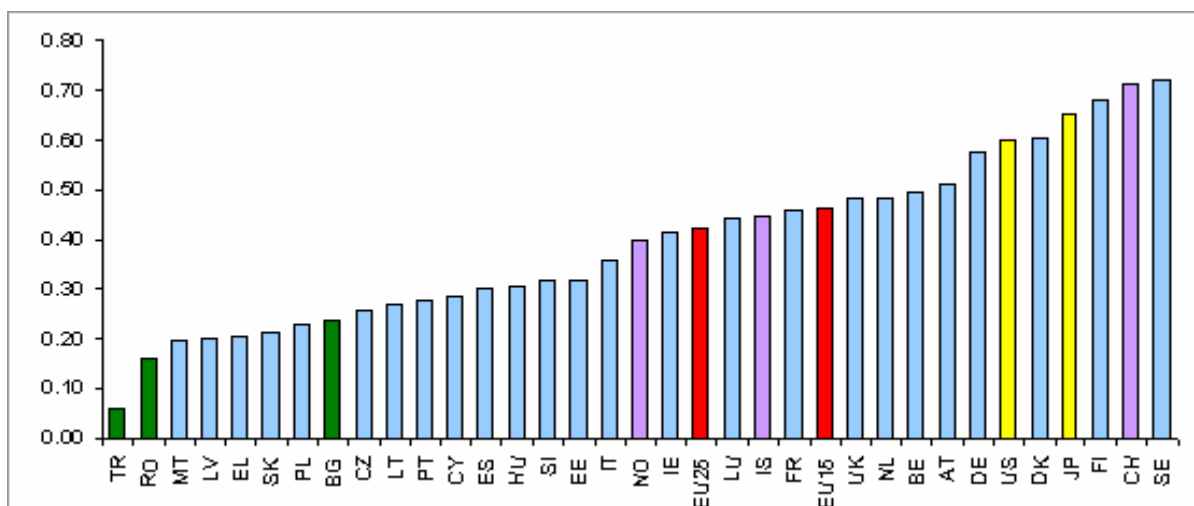
Potwierdzeniem znaczenia problematyki finansowania w kreowaniu potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw są również inne prace badawcze autorów krajowych i zagranicznych, w których dostęp do źródeł finansowania jest wymieniany jako jeden z kluczowych źródeł innowacyjności. A. Jasiński w pracy „Przedsiębiorstwo na scenie innowacji- aspekty teoretyczne” buduje model sceny innowacji uwzględniający następujące podmioty: rząd, sektor nauki (w tym B+R), jednostki infrastrukturalne transferu techniki, sektor przemysłu oraz użytkownika innowacji, przy czym pomiędzy wszystkim wymienionymi elementami mają miejsce wzajemne połączenia [Jasiński 2004, s. 8]. Przedstawiony model w pełni oddając podstawowe filary związane z kreowaniem i wdrażaniem innowacji, jest również potwierdzeniem roli, jaką w procesach tych odgrywa dostęp do źródeł finansowania, występujący na wszystkich połączeniach w modelu.

Powstaje zatem pytanie, czy i w jakim zakresie przedsiębiorstwa dysponujące wystarczającymi środkami do finansowania działalności innowacyjnej są bardziej innowacyjne od podmiotów, które napotykają na bariery i ograniczenia w tym zakresie. Podobnie, warto postawić pytanie o zależność pomiędzy wielkością nakładów na działalność

¹⁰ W badaniach przeprowadzonych przez D. Wan, C. Ong oraz F. Lee na próbie 71 przedsiębiorstw w Singapurze do najważniejszych czynników warunkujących innowacje zaliczono następujące: 1. zdecentralizowana struktura 2. zasoby organizacyjne (organizational resources) 3. przekonanie o ważności innowacji 4. chęć podejmowania ryzyka 5. chęć wymiany poglądów [Wan D., Ong C., Lee F. 2005, s. 266].

B+R i ich alokację w poszczególnych sektorach a poziom innowacyjności gospodarki danego kraju. Podejmując próbę nakreślenia zarysu odpowiedzi na tak sformułowany problem, którą podjęto w dalszej części artykułu, warto rozpocząć od przedstawienia kształtowania się syntetycznego wskaźnika innowacyjności krajów europejskich, co zobrazowano na wykresie 1.

Wykres 1. Kształtowanie się sumarycznego wskaźnika innowacyjności (SII¹¹) w roku 2005

Źródło: [European Innovation Scoreboard 2005].

Uplasowanie się gospodarki Polski na poziomie zarówno poniżej średniej dla krajów 15-ki jak i państw 25-ki niewątpliwie wskazuje na istnienie obiektywnych uwarunkowań hamujących wzrost poziomu innowacyjności. Warto zatem postawić pytanie, czy rozbieżności dotyczące rozwoju innowacyjnego są pochodną problemów związanych z finansowaniem działalności B+R, i w jakim zakresie.

Zarówno w krajach UE, jak i w OECD głównym źródłem finansowania działalności badawczo rozwojowej są środki pozyskane przez podmioty gospodarcze – w ostatnich latach w przypadku krajów UE stanowiły one niemal 60% natomiast w przypadku krajów OECD było to niemal 65% środków przeznaczanych na B+R. Główne źródła finansowania omawianej działalności w państwach UE oraz OECD przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Struktura nakładów na działalność B+R w państwach UE oraz OECD w latach 2000-2002

	rok 2000	rok 2001	rok 2002
UE	Budżet państwa- 34,5% Podmioty gospodarcze- 56,2% Pozostałe źródła- 9,3%	Budżet państwa- 34,7% Podmioty gospodarcze- 55,5% Pozostałe źródła- 9,8%	Budżet państwa- 34,8% Podmioty gospodarcze- 54,5%

¹¹ SII- *Summary Innovation Index*.

			Pozostałe źródła- 10,7%
OECD	Budżet państwa- 28,4%	Budżet państwa- 28,8%	Budżet państwa- 30,0%
	Podmioty gospodarcze- 64,3%	Podmioty gospodarcze- 63,6%	Podmioty gospodarcze- 62,1%
	Pozostałe źródła- 7,3%	Pozostałe źródła- 7,6%	Pozostałe źródła- 7,9%

Źródło: [Main Science and Technology Indicators 2005/1].

Jak wynika z informacji zawartych w tabeli 5, struktura źródeł finansowania działalności badawczo-rozwojowej w rozwiniętych krajach pozostawała w ostatnich latach praktycznie niezmienną – były to w głównej mierze środki podmiotów gospodarczych. Dla porównania, w kolejnej tabeli zobrazowano strukturę źródeł finansowania działalności B+R w Polsce.

Tabela 6. Struktura nakładów na działalność B+R w Polsce w latach 2001-2004 według źródeł finansowania

Źródło finansowania/lata	2001	2002	2003	2004
Budżet	64,8%	61,9%	62,7%	61,7%
Podmioty gospodarcze	24,3%	23,0%	23,5%	22,6%
Placówki naukowe PAN i jednostki B+R	6,2%	6,3%	5,9%	7,5%
Organizacje międzynarodowe i instytucje zagraniczne	2,4%	4,8%	4,6%	5,2%
Pozostałe	2,3%	4,0%	3,3%	3,0%

Źródło: [GUS, Nauka i Technika, 2004].

Jak wynika z danych tabeli 6, struktura finansowania działalności badawczo-rozwojowej w przypadku Polski była odmienna w stosunku do struktury krajów rozwiniętych – w okresie 2001-2004, w przypadku Polski dominującym podmiotem finansującym działalność badawczo-rozwojową był budżet państwa, podczas gdy podmioty gospodarcze finansowały zaledwie około ¼ całości wydatków¹². Niewątpliwie niepokojącym zjawiskiem jest stopniowo zmniejszający się udział nakładów ponoszonych przez podmioty gospodarcze.

Tak jak zostało to wcześniej podkreślone, procesy kreowania oraz wdrażania innowacji produktowych i procesowych, podlegając oddziaływaniu szerokiego zbioru czynników, są w szczególności sposobem determinowane przez wielkość nakładów przeznaczanych na działalność B+R. Kształtowanie się nakładów na działalność badawczą w poszczególnych krajach w Europie zobrazowano w tabeli 7.

¹² W przypadku krajów wysoko rozwiniętych podmioty gospodarcze finansują niemal 2/3 całości wydatków na badania i rozwój.

Tabela 1. Kształtowanie się nakładów na B+R w wybranych krajach w latach 2003-2004

Państwo/ Badany element	Nakłady na B+R, % PKB		Intensywność B+R (wydatki na B+R jako % PKB) wg sektora:					
			sektor rządowy (<i>government sector</i>)		sektor przedsiębiorstw (<i>business enterprise sector</i>)		sektor szkolnictwa wyższego (<i>higher education sector</i>)	
Kraje członkowskie UE (dawna 15-ka):								
<i>rok</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
Dania	2,59	2,63	0,18	0,17	1,79	1,81	0,60	0,63
Finlandia	3,48	3,51	0,34	0,33	2,45	2,46	0,67	0,69
Niemcy	2,52	2,49	0,34	0,33	1,76	1,75	0,43	0,41
Norwegia	1,75	--	0,26	0,26	1,00	--	0,48	0,49
Szwecja	3,98	3,74	0,14	0,12	2,95	2,75	0,88	0,86
Belgia	1,92	1,93	0,13	0,15	1,34	1,32	0,43	0,43
Francja	2,18	2,16	0,36	0,36	1,37	1,36	0,42	0,41
Holandia	1,76	1,77	0,25	0,25	1,01	1,02	0,49	0,50
Nowe kraje członkowskie UE:								
<i>rok</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
Czechy	1,26	1,28	0,29	0,27	0,77	0,81	0,19	0,19
Estonia	0,82	0,91	0,13	0,12	0,28	0,36	0,39	0,42
Litwa	0,68	0,76	0,18	0,19	0,14	0,16	0,36	0,41
Łotwa	0,38	0,42	0,09	0,08	0,13	0,19	0,16	0,15
Polska	0,56	0,58	0,23	0,23	0,15	0,17	0,18	0,19
Słowacja	0,58	0,53	0,18	0,16	0,32	0,26	0,08	0,11
Węgry	0,95	0,89	0,30	0,26	0,35	0,37	0,26	0,22
Porównanie światowe:								
<i>rok</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
USA	2,59	--	0,23	--	1,79	--	0,43	--
Japonia	3,15	--	0,29	--	2,36	--	0,43	--

Źródło: [Science and Technology in Europe, 2006].

Informacje przedstawione w tabeli 7 zasługują na głębszą analizę przede wszystkim w kontekście wymagań Strategii Lizbońskiej zakładających zwiększenie wielkości środków przeznaczanych na prace badawczo-rozwojowe do poziomu co najmniej 3% do roku 2010, przy 2/3 finansowanych przez sektor przedsiębiorstw prywatnych (*Business enterprise sector*). Dane tabeli wskazują w sposób jednoznaczny na spełnienie w badanym okresie powyższego wymogu w jedynie przez trzy państwa (Szwecja, Finlandia, Islandia).

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż po 5 latach od rozpoczęcia procesu wdrażania Strategii Lizbońskiej wyraźnie zauważalna jest znacząca dysproporcja pomiędzy rozwojem gospodarki unijnej a rozwojem gospodarek państw wysoko rozwiniętych takich jak USA, czy Japonia, zajmujących niezmiennie czołowe lokaty w rankingach innowacyjności. Jako potwierdzenie należy wskazać przykładowo obniżenie się całkowitego poziomu nakładów na B+R w krajach członkowskich z 1,92% PKB w roku 2003 do poziomu 1,90% w roku 2004 [Science and Technology in Europe, 2006]. Dla porównania, wartości te wyniosły

w roku 2003, 2,59% PKB w USA i 3,15% PKB w Japonii ¹³ [Tamże]. Autorzy raportu *Science and Technology in Europe- data 1990-2004*, podkreślają jednak fakt, iż w okresie 1999-2003 nakłady na B+R mierzone jako % PKB pozostawały na stałym poziomie, podczas gdy w okresie tym uległy one obniżeniu w USA ¹⁴ [Tamże] ¹⁵.

Zakończenie

Cel najbardziej konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy, zdolnej do zrównoważonego wzrostu, jaki stawia przed poszczególnymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej Strategia Lizbońska możliwy jest do osiągnięcia tylko w przypadku, gdy poszczególne podmioty funkcjonujące w gospodarce cechować będą się wysokim stopniem innowacyjności. Jednym z kluczowych warunków zwiększenia innowacyjności gospodarki jest odpowiedni system wspierania finansowania działań zmierzających do wzrostu tego parametru. Ważnym problemem jest dostrzeganie przez podmioty gospodarcze potrzeby inwestycji w badania i rozwój. Biorąc pod uwagę fakt, iż w przypadku Polski głównym „podmiotem” ponoszącym nakłady na działalność badawczo-rozwojową był dotychczas budżet państwa, co stanowiło jednocześnie główne źródło finansowania przedsięwzięć innowacyjnych, należy dążyć do zmiany struktury finansowania w kierunku alternatywnych źródeł. Zakładając, iż struktura wydatków na badania i rozwój w Polsce powinna być podobna do struktury wydatków w krajach wysoko rozwiniętych (gdzie około 2/3 wydatków pochodzi z sektora przedsiębiorstw) utrzymanie obecnego poziomu wydatków budżetowych w omawianej dziedzinie wymagałoby niemal czterokrotnego zwiększenia wydatków finansowanych przez podmioty gospodarcze. Wydaje się, iż działanie takie umożliwiłoby znaczącą poprawę pozycji naszego kraju w *European Innovation Scoreboard*, jako syntetycznego miernika innowacyjności gospodarki. W 2005 roku wartość wskaźnika osiągnięta przez Polskę kształtowała się na poziomie poniżej średniej dla krajów 15-tki jak i poniżej średniej dla państw 25-tki.

¹³ W Chinach, w roku 2003 wartość nakładów na B+R ukształtowała się na poziomie 1,31 % PKB.

¹⁴ Jedynymi krajami, które odnotowały wzrost były Japonia i Chiny.

¹⁵ Analizując dane przedstawione cytowanym opracowaniu warto również zwrócić uwagę na kształtowanie się nakładów na działalność badawczo-rozwojową w oparciu o kryterium wielkości przedsiębiorstwa (liczba zatrudnionych pracowników}. W roku 2003, zarówno w państwach: UE, krajach kandydujących, Lichtensteinie, Islandii, Norwegii oraz Rosji największa część środków lokowanych w B+R pochodziła z podmiotów zatrudniających powyżej 500 osób. Łącznie w badanym roku, w działalność B+R zainwestowały one szacowaną wielkość 88 942 mln EUR. Wzrost środków przeznaczanych na działalność badawczo-rozwojową wraz z wielkością badanego podmiotu jest z pewnością zjawiskiem oczywistym- wskazuje on jednak na konieczność podejmowania działań umożliwiających intensyfikację prowadzenia prac B+R właśnie przez przedsiębiorstwa małe i średnie.

Bibliografia:

1. Balcerowicz L., *Polska wobec polityki gospodarczej Unii Europejskiej*, prezentacja 20-05-2005 roku.
2. Baruk J., *Istota innowacji-ewolucja systemów innowacyjnych*, „Przegląd Organizacji”, 2005, numer 1.
3. *European Innovation Scoreboard 2005*- materiały źródłowe Trendchart Innovation Policy in Europe, http://trendchart.cordis.lu/scoreboards/scoreboard2005/summary_innovation_index.cfm, stan na 28-12-2006.
4. Eurostat, materiały źródłowe, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, stan na 25-12-2006.
5. Główny Urząd Statystyczny, *Nauka i Technika w 2004*, www.stat.gov.pl, stan na 21-12-2006.
6. Grabbe H., *The Lisbon Strategy: its objectives and progress so far*, prezentacja, Information Seminar, Polish Lisbon Strategy Forum, Warszawa, marzec 2004.
7. Jankowska A., *Fundusze Unii Europejskiej w okresie programowania 2007-2013*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005.
8. Jasiński A., *Przedsiębiorstwo na scenie innowacji-aspekty teoretyczne*”, „Problemy zarządzania”, numer 1.
9. *Main Science and Technology Indicators 2005/1*, OECD, Paryż 2005, www.oecd.org, stan na 27-12-2006.
10. Ministerstwo Gospodarki i Pracy, materiały źródłowe, <http://www.mgip.gov.pl/Wiadomosci/ARCHIWUM/Kredyt+Technologiczny.htm>, stan na 28-12-2006
11. Pawłowski J., *Diagnoza potencjału innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw*, „Przegląd Organizacji” 2005.
12. Poznańska K., *Pomoc finansowa dla małych i średnich przedsiębiorstw w UE*, „Współczesne Zarządzanie”, 2004, numer 2.
13. Radło M.J., *Strategia Lizbońska 2005-2010. Kluczowe wyzwania. Najważniejsze priorytety*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2005.
14. Sadkowska-Bień J., *Konkurencyjność polskich przedsiębiorstw na rynku UE- wybrane aspekty*, Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego 2/2006.
15. Sadkowska-Bień J., *Ocena innowacyjności przedsiębiorstw w Polsce w latach 1999-2003*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2005.
16. *Science and Technology in Europe- data 1990-2004*, European Commission, Eurostat, 2006 edition.
17. *State Aid Scoreboard Report- Autumn 2006 Update*, Commission of the European Communities, Brussels 11-12-2006.
18. *State Aid Scoreboard Spring Update*, Commission of the European Communities, Brussels 22-05-2002.
19. *Ustawa o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej z dnia 29-07-2005*, Dz.U. 179/2005 poz. 1484.
20. Wan D., Ong C., Lee F., *Determinants of firm innovation in Singapore*, Technovation 2005, no. 25.
21. World Bank-1, *Strengthen access to finance for small & medium-size enterprises while improving business environment for all firms*, August 2006.
22. World Bank-2, *Doing business 2007-how to reform*, listopad 2006.
23. World Bank-3, materiały źródłowe banku, www.worldbank.org, stan na 27-12-2006

Financing innovational activities in the light of the requirements of the Lisbon Strategy

Keywords: financing innovations, state aid, Lisbon Strategy, small and medium enterprises (SMEs).